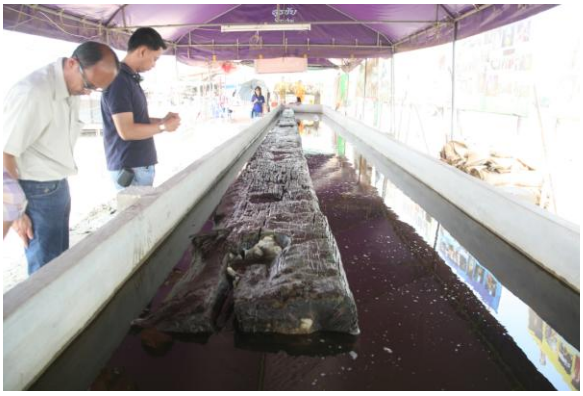
การศึกษาเรือโบราณ
อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร

ประวัติการพบเรือ

เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๖ สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ได้รับแจ้งจากองค์การบริหารส่วนตำบลพันท้ายนรสิงห์ ว่ามีการพบซากเรือโบราณอยู่ในบ่อเลี้ยงกุ้งของนายสุรินทร์ และนางพนม ศรีงามดี บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ที่ ๖ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร สาเหตุการพบเนื่องจากการปรับพื้นที่บ่อเลี้ยงกุ้งให้ลึกลงกว่าเดิม โดยบริเวณที่พบเรือโบราณเป็นพื้นที่ลุ่มริมชายฝั่งทะเล อยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ ๘ กิโลเมตร

สภาพก่อนการขุดศึกษา

เรือโบราณที่พบจมอยู่ใต้ดินเลนในลักษณะพลิกตะแคง ส่วนที่โผล่พ้นดินแล้วเป็นกราบเรือด้านทิศตะวันตก เรือวางตัวในแนวทิศเหนือ - ใต้ จากหลักฐานที่พบสันนิษฐานว่าเป็นเรือที่มีการเสริมกราบสองชั้นด้วยการเจาะรูและใช้เชือกผูกโยงยึดแผ่นไม้ไว้ด้วยกัน ไม้และเชือกมีสภาพเปื่อยยุ่ยอย่างมาก ภายในเรือพบโบราณวัตถุจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ ทั้งภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดินที่ผลิตจากแหล่งเตาภายในประเทศ เครื่องเคลือบที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศจีน และพบอินทรียวัตถุหลายประเภท เช่น ลูกมะพร้าว ลูกตาล เมล็ดข้าว เชือก ยางไม้ เมล็ดพืช เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาอีกหลายแบบที่ยังไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้

การขุดศึกษาทางโบราณคดี

สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ร่วมกับกลุ่มโบราณคดีใต้น้ำ สำนักโบราณคดี ดำเนินการขุดศึกษา โดยเริ่มการขุดศึกษาตั้งแต่วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๖ – ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ แต่การดำเนินงานยังคงไม่แล้วเสร็จเนื่องจากยังคงพบหลักฐานอีกหลายอย่าง รวมทั้งหลักฐานบางชิ้นยังคงอยู่ในหลุมขุดค้นด้วย

เทคนิคการขุดศึกษาทางโบราณคดี

เนื่องจากก่อนการดำเนินการขุดศึกษาเรือโบราณ ได้มีการนำไม้ทับกระดูกงูและเสากระโดงเรือขึ้นมาไว้บนคันดิน และมีการขุดเปิดพื้นที่เรือบางส่วนไว้แล้ว การขุดศึกษาจึงใช้เทคนิคการขุด ๒ วิธีคือ

๑. วิธีการขุดลอกดินต่อจากบริเวณที่ถูกขุดไว้แล้ว เพื่อเปิดให้เห็นตัวเรือทั้งหมด โดยวางผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าครอบพื้นที่ตัวเรือไว้

๒. ขุดหลุมทดสอบ (TP.1) เป็นแนวยาวขวางตัวเรือในแนวทิศตะวันออก – ตะวันตก ขนาดกว้าง ๒ เมตร เพื่อดูลักษณะของตัวเรือ โครงสร้างเรือ และโบราณวัตถุที่พบภายในเรือ

พื้นที่ในการขุดศึกษามี ๒ พื้นที่ โดยพื้นที่ที่พบเรือในตอนแรกเรียกว่า Area 1 ได้ดำเนินการขุดค้นในบริเวณนี้ เพื่อศึกษารูปแบบเรือและโบราณวัตถุที่พบ แต่พบว่ามีบางส่วนของเรือได้ต่อขยายไปใต้แนวคันดินทางด้านทิศเหนือ จึงได้เปิดขยายพื้นที่ทางด้านทิศเหนือ มีการวางผังหลุมขุดค้นครอบคลุมตัวเรือ โดยขุดลอกดินออกทีละน้อยเพื่อดูขอบเขตของเรือในแต่ละด้าน และเว้นระยะระหว่างตัวเรือและผนังหลุมในแต่ละด้าน ด้านละประมาณ ๑ เมตร ส่วน Area 2 เป็นพื้นที่ต่อขยายอยู่ทางด้านทิศเหนือของ Area 1 บริเวณนี้สันนิษฐานว่าจะพบเรือส่วนที่เหลือ ทำการวางผังครอบพื้นที่ที่สันนิษฐานว่าเป็นเรือ ขนาดพื้นที่กว้าง ๑๕ เมตร ยาง ๑๕ เมตร โดยประมาณ

ผลการขุดศึกษาในเบื้องต้น พบหลักฐานสำคัญ ดังนี้

๑. เรือโบราณ เป็นเรือไม้ขนาดใหญ่ ความยาวประมาณ ๒๕ เมตร พบที่ระดับความลึกจากผิวดินประมาณ ๒ เมตร บริเวณกลางลำเรือมีท่อนไม้ทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าเป็นไม้ทับกระดูกงูที่หลุดขึ้นมา ความยาว ๑๗.๖๕ เมตร ด้านล่างมีการบากทำเป็นร่องสลับกันสำหรับต่อกงเรือ บริเวณด้านทิศใต้พบท่อน

ไม้ที่มีลักษณะคล้ายส่วนหัวเรือ ด้านทิศตะวันตกของเรือพบท่อนไม้กลมยาว สันนิษฐานว่าเป็นเสากระโดงเรือ ความยาว ๑๗.๓๗ เซนติเมตร กราบเรือทั้งสองด้านล้มพับไปทางทิศตะวันออก กงเรือและไม้เปลือกเรือด้านทิศตะวันออกหัก ครึ่งอาจเนื่องจากถูกดินกดทับ กราบเรือหรือเปลือกเรือพบว่ามีการเสริมกราบสองชั้นด้วยการเจาะรูแล้วใช้เชือกผูกโยงยึดแผ่นไม้เข้าด้วยกัน เรียกว่า “การหมันเรือ” ซึ่งเป็นเทคนิคการต่อเรือที่เหมือนกับเรืออาหรับโบราณ

๒. ภาชนะดินเผา ภายในเรือพบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ มีทั้งเครื่องเคลือบที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศจีน ภาชนะดินเผาเนื้อดินที่ผลิตจากแหล่งเตาภายในประเทศ และภาชนะดินเผาบางรูปแบบที่ยังไม่สามารถระบุแหล่งที่มาได้

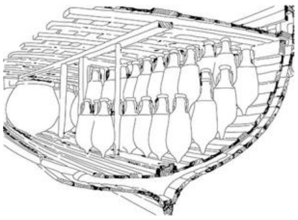
- **<u>ภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดิน</u>** (Earthenware) พบหม้อก้นกลม บริเวณไหล่ทำเป็นสัน ส่วนลำตัวถึงก้นภาชนะทำลวดลายเชือกทาบและขูดขีด หลายใบมีรอยไหม้และคราบเขม่าที่ก้นจากการใช้งาน ภาชนะดินเผาประเภทนี้เป็นภาชนะที่ผลิตในท้องถิ่นมักพบในแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ – ๑๖

- **<u>ภาชนะดินเผาประเภทเนื้อแกร่ง</u>** (Stoneware) พบหลายรูปแบบ ดังนี้

๑) พบชิ้นส่วนภาชนะแบบมีเดือยแหลมที่ก้น ลักษณะเป็นภาชนะเนื้อหนา รูปทรงยาวรี ลำตัวป่อง ส่วนก้นกลมมีเดือยแหลม ปากแคบแบบไห บางใบพบว่ามีการเจาะรู จำนวน ๑-๒ รู บริเวณใต้ขอบปากลงมา ไม่พบใบที่สมบูรณ์ ขนาดของภาชนะเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๕-๕๐ เซนติเมตร ความสูง จากปลายเดือยถึงขอบปากโดยประมาณ ๗๐-๘๐ เซนติเมตร เนื้อภาชนะหนา ๑-๑.๕ เซนติเมตร เนื้อดินละเอียด ผิวเรียบ จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบพบว่ามีลักษณะคล้ายกับภาชนะแบบ **Amphora** ซึ่งมักพบในแหล่งเรือจมในต่างประเทศ เป็นภาชนะที่ออกแบบเพื่อใช้ในการขนส่งทางทะเล

๒) พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเคลือบสีดำ เนื้อภาชนะละเอียดสีขาว สภาพไม่สมบูรณ์ รูปทรงภาชนะคล้ายไห มีหูจับขนาดใหญ่ จำนวน ๒ หู ขอบปากตั้งสูง บริเวณไหล่ภาชนะมีการตกแต่งด้วยการทำเป็นสันและกดเป็นจุดๆ ส่วนก้นเป็นแบบมีเชิง พบจำนวน ๑ ใบ เบื้องต้นยังไม่ทราบแหล่งที่มา

นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาที่เนื้อภาชนะคล้ายกับประเภทเนื้อแกร่ง เนื้อภาชนะบางพบทั้งเนื้อสีเทาและสีน้ำตาล พบจำนวนมาก ในเบื้องต้นยังไม่ทราบแหล่งที่มา

- **<u>ภาชนะดินเผาประเภทเครื่องถ้วยจีน</u>** พบ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) ประเภทเคลือบสีเขียว พบเป็นไหขนาดใหญ่ เคลือบสีเขียวใส มีหูในแนวนอนจำนวน ๔-๖ หู บริเวณขอบปากและก้นไม่เคลือบ พบหลายใบ สภาพเกือบสมบูรณ์ ภาชนะรูปแบบนี้พบว่าเป็นภาชนะที่ผลิตจากกลุ่มเตากวนจง อำเภอซินหุ้ย เมืองเจียงเหมิน มณฑลกว่างตง มีอายุอยู่ในปลายสมัยราชวงศ์ถัง ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ (early to mid 9th century)

๒) ประเภทไม่เคลือบ พบภาชนะดินเผาประเภทไห ผิวภาชนะทั้งด้านนอกและด้านในมีสีน้ำตาลเข้ม คล้ายเคลือบ มีหูจำนวน ๖ หู สลับกันทั้งแนวตั้งและแนวนอน ที่สำคัญพบเชือกสีดำร้อยอยู่ที่หูภาชนะ พบจำนวน ๑ ใบ โดยภาชนะรูปแบบนี้ผลิตจากกลุ่มเตาเฟิงไค เมืองเจ้าฉิ้ง มณฑลกว่างตง มีอายุอยู่ในปลายสมัยราชวงศ์ถัง ราวกลางถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔

๓. โบราณวัตถุที่ทำจากหิน

- แท่นหินกลมขนาดใหญ่ เนื้อหนามาก รูปทรงภายนอกคล้ายหมวก โดยตรงกลางนูนสูงขึ้นมา ผิวเรียบ ไม่ทราบหน้าที่การใช้งาน สันนิษฐานว่าอาจเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบดเมล็ดพืชหรือแป้งสำหรับการบริโภคในเรือ
- แผ่นหินรูปทรงกลม สภาพไม่สมบูรณ์ พบหักเหลือเพียงครึ่งเดียว เนื้อหินหยาบ สีดำ พบอยู่ในบริเวณใกล้กับปลายของเสากระโดงต้นที่สอง
- หินบด จำนวน ๒ ชิ้น รูปทรงเป็นแท่งทรงกระบอกยาว เนื้อหินสีเทาเข้ม พบอยู่ภายในตัวเรือ และพบแท่นหินบดทรงสี่เหลี่ยม แบน อีก ๑ ชิ้น

๔. อินทรียวัตถุ ภายในภาชนะหลายใบ พบอินทรียวัตถุหลายประเภท เช่น ลูกมะพร้าว ลูกตาล เมล็ดข้าว ลูกหมาก เมล็ดกัญชง ชัน กะลามะพร้าวเจาะรู ก้างปลา และกระดูกสัตว์ เป็นต้น

ข้อสันนิษฐานเบื้องต้น

จากการพบกระดูกงูขนาดใหญ่และเสากระโดง แสดงให้เห็นว่าเรือโบราณที่พบในครั้งนี้เป็นเรือขนาดใหญ่ และจากลักษณะเรือที่มีการเสริมกราบสองชั้นด้วยการใช้เชือกผูกโยงยึด เป็นเทคนิคการต่อเรือที่เหมือนกับเรืออาหรับโบราณ และโบราณวัตถุที่พบในเรือ มีทั้งภาชนะที่เป็นบรรจุภัณฑ์และภาชนะที่ใช้สอยในเรือ บางประเภทเป็นภาชนะที่ไม่เคยพบในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ทั้งยังพบตัวอักษรโบราณบนภาชนะด้วย แสดงให้เห็นว่าเรือลำนี้มีความสำคัญในการศึกษาเรื่องประวัติการเดินเรือในภูมิภาคนี้ จากการศึกษารูปแบบเรือและโบราณวัตถุที่พบ สันนิษฐานว่าเรือโบราณลำนี้ น่าจะมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕

โครงการวิจัยเส้นทางการค้าโบราณระหว่างทะเลอาหรับและทะเลจีนใต้

๑. ชื่อโครงการ **โครงการวิจัยเส้นทางการค้าโบราณระหว่างทะเลอาหรับและทะเลจีนใต้**

๒. หน่วยงานรับผิดชอบ สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

๓. งบประมาณ **๘๔,๔๕,๖๐๐๐.- บาท**

๔. หลักการและเหตุผล

อนุสนธิจากการพบเรือโบราณในเขตพื้นที่หมู่ที่ ๖ ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร บริเวณที่พบเรือโบราณปัจจุบันเป็นพื้นที่ลุ่มริมชายฝั่งทะเล อยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ ๗.๕ กิโลเมตร เรือโบราณที่พบจมอยู่ใต้ดินเลน จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่าเป็นเรือขนาดใหญ่ ใช้เทคนิคการต่อเรือด้วยการใช้เชือกผูกโยงยึด ซึ่งเป็นเทคนิคการต่อเรือที่เหมือนกับเรืออาหรับโบราณนอกจากนี้ยังพบไม้ทับกระดูกงู เสากระโดงเรือ ภายในเรือพบโบราณวัตถุจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ มีทั้งเครื่องเคลือบที่ผลิตจากแหล่งเตาในประเทศจีน ภาชนะดินเผาจากตะวันออกกลาง และภาชนะดินเผาเนื้อดินที่ผลิตจากแหล่งเตาภายในพื้นที่ประเทศไทย ภายในภาชนะหลายใบ พบอินทรีย์วัตถุหลายประเภท เช่น ลูกมะพร้าว ลูกตาล เมล็ดข้าว ยางไม้ กะลามะพร้าวเจาะรูเครื่องจักสาน เป็นต้น จากโบราณวัตถุที่พบในเรือ มีทั้งภาชนะที่เป็นบรรจุภัณฑ์และภาชนะที่ใช้สอยในเรือบางประเภทเป็นภาชนะที่ไม่เคยพบในแหล่งโบราณคดีในประเทศไทย ทั้งยังพบตัวอักษรโบราณบนภาชนะด้วย แสดงให้เห็นว่าเรือลำนี้มีความสำคัญในการศึกษาเรื่องประวัติการค้าและการเดินเรือระหว่างภูมิภาค สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี จึงได้จัดทำโครงการวิจัยเส้นทางการค้าโบราณระหว่างทะเลอาหรับและทะเลจีนใต้ขึ้น

๕. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อปกป้องคุ้มครองแหล่งโบราณคดี ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

๒. เพื่อศึกษาตามกระบวนการทางโบราณคดีและรวบรวมข้อมูลแหล่งเรือจม เพิ่มองค์ความรู้ในการศึกษาประวัติการเดินเรือในภูมิภาคนี้

๓. เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องการค้าโบราณและเส้นทางการค้าทางทะเลในสมัยโบราณ ผ่านการศึกษาเรือโบราณที่พบในครั้งนี้

๔. เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคม

๖. เป้าหมาย

- ขุดศึกษาแหล่งเรือจม จำนวน ๑ แหล่ง ในพื้นที่ ๕๐ x ๕๐ เมตร ระดับความลึกประมาณ ๓ เมตร เพื่อรวบรวมข้อมูลทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรือจมแห่งนี้
- อนุรักษ์โบราณวัตถุที่พบจากการดำเนินการทางโบราณคดี
- อนุรักษ์เรือโบราณ
- ศึกษา/วิจัย เรื่อง เรือโบราณ การค้าโบราณและเส้นทางการค้าทางทะเลในสมัยโบราณ
- จัดทำข้อมูลเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัย ในรูป สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเลคโทรนิค ฯลฯ
- จัดทำแผนพัฒนาแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- พัฒนาแหล่งเรือจมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

๗. ระยะเวลาในการดำเนินการและแผนการดำเนินงาน ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ – ๒๕๖๑

๘. พื้นที่ดำเนินการ

แหล่งเรือจมหลังวัดวิสุทธิวราวาส (วัดกลางคลอง) ตำบลพันท้ายนรสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

๙. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ผลเชิงปริมาณ

๑. สามารถปกป้องคุ้มครองแหล่งโบราณคดีเพิ่มขึ้นจำนวน ๑ แหล่ง

๒. ได้ข้อมูลทางด้านโบราณคดีเพิ่มเติมจากการขุดค้นทางโบราณคดีในแหล่งเรือจม จำนวน ๑ แหล่ง

๑. ได้ผลการศึกษา/วิจัยเกี่ยวกับเรือโบราณ เส้นทางการเดินเรือโบราณ เส้นทางการค้าทางทะเลในสมัยโบราณ

ผลเชิงคุณภาพ

๑. ได้ข้อมูลด้านการเดินเรือโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการค้าทางทะเล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

๒. สามารถนำผลการศึกษาไปพัฒนาเป็นองค์ความรู้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าในเรื่องประวัติการเดินเรือโบราณ การค้าทางทะเล เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้รับทราบถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดี และเห็นคุณค่า แล้วร่วมกันอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น/ของชาติสืบไป รวมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกด้วย

๑๐. ผู้รับผิดชอบภายหลังเสร็จสิ้นโครงการ สำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

หัวข้อวิจัย

- เรือโบราณ (รูปแบบและเทคนิคการต่อเรือ)
- เส้นทางการเดินเรือโบราณระหว่างทะเลอาหรับและทะเลจีนใต้
- การค้าโบราณระหว่างตะวันออกกลาง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออก
- สินค้าส่งออกของสุวรรณภูมิ (ไม้)
- บรรจุภัณฑ์ในเรือเดินสมุทรโบราณ (ภาชนะดินเผาจากจีน ภาชนะดินเผาจากตะวันออกกลาง)
- เครื่องใช้ในเรือเดินสมุทรโบราณ (หม้อดินเผา หินบด เครื่องบด ฯลฯ)
- การอนุรักษ์เรือโบราณ
- การอนุรักษ์อินทรีย์วัตถุในเรือโบราณ
- การอนุรักษ์อนินทรีย์วัตถุในเรือโบราณ
- กระบวนงานศึกษาและอนุรักษ์เรือโบราณ
- ความสัมพันธ์ระหว่างโลกอาหรับกับเมืองทวารวดีในภาคกลางของประเทศไทย (รูปชาวต่างชาติ ประดับศาสนสถาน ในเมืองนครปฐม อู่ทอง คูบัว ทุ่งเศรษฐี ภาชนะดินเผาจากตะวันออกกลางในแหล่งโบราณคดี)
- สภาพแวดล้อมแนวชายฝั่งทะเลโบราณในยุคทวารวดี
- ศูนย์เรียนรู้เรือโบราณ
- ศูนย์ศึกษาการเดินเรือโบราณในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้